ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ РІВНОСТІ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

СІРОТОВ Олександр Андрійович - Начальник чергової частини Відділення поліції №1 Одеського районного управління поліції №2 ГУНП в Одеській області, доктор філософії

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4818-385X

УДК 342.9

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2024.2.63

Шляхом аналізу законодавства України в сфері діяльності поліції, а також науково-юридичних джерел визначено, що рівність в контексті функціонування правоохоронного орган, та соціального захисту його працівників у виражена у вимогах: по-перше, рівного доступу та користування працівників органів та підрозділів Національної поліції України всіма доступними їм соціальними правами; по-друге, заборони обмеження юридичних можливостей поліцейських при реалізації ними своїх суб'єктивних прав в сфері соціального захисту; по-третє, заборони будь-якої дискримінації в сфері соціального забезпечення за ознаками статі, віросповідання, кольору шкіри, посади, а також іншими суб'єктивними факторами; по-четверте, обов'язку держави забезпечити кожного працівника поліції необхідним рівнем турботи з огляду на ризики та небезпеку службової діяльності.

Ключові слова: Національна поліція України, НПУ, рівнинність, соціальний захист поліцейських, соціальні права поліцейських, принципи соціального захисту.

Постановка проблеми

Як і будь-яка суспільно-орієнтована діяльність держави, забезпечення соціального захисту поліцейських має сприяти формуванню справедливих умови реалізації прав та інтересів даної групи службовців, робота яких чинить на них значних негативний психологічний, фізичний вплив, а також зумовлює суттєві ризики для життя та здоров'я. Досягнути цього можливо за рахунок неухильного дотримання вимог принципу рівності, який в зазначеній сфері характеризується відповідними особливостями.

Стан дослідження проблеми

Дослідженню основоположних принципів діяльності Національної поліції України в різний час приділяли свою увагу О.М. Бандурка, М.П. Гурковський, О.В. Ковальов, А.Т. Комзюк, С.Л. Курило, Л.М. Ніколенко, Р.С. Мельник, О.М. Музичук та багато інших вчених. Як правило, науковці звертають увагу на закономірності і особливості будови системи правових засад, їх ключові різновиди та сукупний вплив на роботу поліції. В той же час вчені залишають поза увагою роль та значення окремих принципів в діяльності правоохоронного органу.

Мета і завдання дослідження

Мета статті: дослідити та визначити зміст і сутність рівності в системі правових принципів соціального захисту поліцейських. Завдання наукової статті: проаналізувати етимологію поняття «рівність»; виділити наукові підходи щодо розуміння рівності, як правового принципу; опрацювати нормативні документи, які визначають сутність принципу рівності; розкрити роль рівності в системі принципів соціального захисту поліцейських.

Наукова новизна дослідження

Оригінальність та високий ступінь новизни наукової роботи обґрунтовано тим,

що стаття є першим дослідженням в якому представлено теоретичне обґрунтування ролі принципу рівності в системі основоположних засад соціального захисту поліцейських.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови слово «рівність» має наступну етимологію: 1) у значенні «рівний»: а) який не має западин і підвищень (про поверхню), гладкий; б) який не має викривлень, закрутів; прямий; в) який не має різких потовщень, розширень; д) який нічим не відрізняється від кого-, чого-небудь; однаковий тощо; 2) рівне становище людей у суспільстві, що виражається в однаковому відношенні до засобів виробництва і в користуванні одними й тими ж політичними та громадянськими правами; 3) алгебраїчний вираз з двох рівних між собою частин [1, с.549].

Філософському змісту рівності приділено суттєву увагу в дослідженнях Т.О. Чепульченко, який наголошує на існуванні різних аспектів розгляду категорії. Так, у моральному аспекті, пише автор, під рівністю розуміють формальний принцип моральності, відповідно до якого моральні вимоги однаковою мірою мають поширюватися на всіх людей незалежно від їх соціального стану та умов життя. В особистісному аспекті цей принцип передбачає, що при оцінці вчинків інших людей особа має виходити з тих самих вимог, які вона пред'являє до самого себе. Соціальний аспект тлумачить поняття рівності як принцип, відповідно до якого у суспільстві забезпечується однакове соціальне становище людей, які належать до різних класів та соціальних груп. Крім того вчений зауважує, що він (принцип рівності) порізному трактувався в різні епохи різними суспільними силами. В античному суспільстві дія даного принципу поширювалося лише на вільних громадян. Християнство проголосило рівність усіх людей перед Богом. Рівність у буржуазному суспільстві – це, насамперед, рівність можливостей і прав, що охороняється законом, але експлуатація людини людиною, майнова нерівність обмежують можливість досягнення справжньої рівності. Марксизм, визнаючи значення рівності, разом з тим вважає, що соціальна справедливість передбачає врешті-решт економічну (у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ), політичну (область, сфера класових, національних і міждержавних відносин) та культурну (виробництво, розподіл і споживання духовних благ) рівність. За соціалізму зберігається соціальна нерівність, що обумовлена недостатнім рівнем розвитку матеріального виробництва, істотними відмінностями між розумовою та фізичною працею, містом і селом, різницею в освіті, кваліфікації, складом сім'ї, принципом розподілу за кількістю і якістю праці. Рівність за умов соціалізму є несумісною із зрівнялівкою, вона передбачає розвиток ініціативи, змагальності, плюралізму думок. Тобто, гуманістичне значення соціальної рівності полягає в тому, що вона відкриває можливість для кожної людини вільно розвивати свої здібності і потреби відповідно до індивідуальних властивостей [2, с.125].

Отже, відповідно до загальної етимології та положень філософської науки рівність – це відношення двох сторін, за якого останні мають однакові можливості, статус, ознаки і таке інше. Аналізуючи зміст рівності в праві О.А. Коваль зазначив, що в основі даної вихідної засади лежить закріплення рівних вихідних позицій життєвого шляху кожного індивіда, однаковість доступу до суспільних культурних благ, відмова від будь-яких безпідставних привілеїв, відмова від довічного закріплення будь-яких форм ієрархічного соціального статусу. Рівність є необхідною передумовою розвитку, насамперед, особистості в суспільстві, надає можливість вільної розвитку та конкуренції. На думку автора, сутність рівності полягає в гарантованої законом рівної можливості усіх громадян користуватися наданими їм правами і свободами, у рівній можливості виконувати свої обов'язки [3, с.91].

Наступну думку обстоює І.В. Патерило: «Рівність – це рівність суб'єктів, рівність людей саме як вільних індивідів. Рівними в правовому розумінні можуть бути тільки вільні люди, і ця рівність означає визнання їх суб'єктами права за рівною для них нор-

мою, що регулює відповідне ставлення» [4, с.56].

С.П. Погребняк зауважує, що принцип правової рівності може бути описаний за допомогою формули «диференційована рівність з можливістю позитивних дій», яка виводиться із того, що 1) усі, хто знаходиться в однаковому становищі, мають рівні права, свободи та обов'язки і є рівними перед законом і судом, 2) права, свободи та обов'язки є різними, коли а) право враховує розумні й об'єктивні відмінності між особами; б) воно створює тимчасові сприятливі умови для певної категорії осіб із метою компенсації існуючої фактичної нерівності [5, с.101].

Аналізуючи зміст принципів рівності громадян перед законом Т.В. Чехович встановила: вихідна засада передбачає, що кожен є адресатом вимог закону у рівній мірі. Виключається створення штучної диспропорції у правах і обов'язках, за якої одні громадяни будуть мати виключно права, а на інших будуть покладатися виключно обов'язки. Крім того, рівність перед законом передбачає рівну відповідальність будь-кого на рівних підставах, у аналогічних ситуаціях, при вчиненні правопорушення. Тобто виключається можливість безпідставного звільнення від юридичної відповідальності правопорушника, а також настання додаткових санкцій для правопорушника за ознакою статі, расовою, віросповіданням, належністю до будь-якої політичної сили та інше. Для принципу рівності громадян перед законом як принципу права, продовжує автор, властиві такі ознаки: регулятивність, нормативність, об'єктивна обумовленість, фіксація в міжнародних договорах, законах та інших зовнішніх формах права, забезпеченість, концентрованість, засадничість, високий рівень абстрагування, імперативність, стабільність. Всі ці характеристики цього конституційного принципу права мають суттєве значення, адже дають можливість отримати комплексне уявлення про його природу [6, с.42-43].

І.К. Полховська на підставі аналізу нормативно-правових актів різних історичних періодів, джерел політико-правової думки, а також чинних міжнародних документів та приписів законодавства України доходить висновку, що конституційний принцип рівності особи можна визначити як гарантування кожному члену суспільства, незважаючи на будь-які його індивідуальні ознаки (за винятком обставин, передбачених Конституцією й законодавством), однакових можливостей для реалізації конституційних прав і свобод, покладення на осіб, які знаходяться в однаковому правовому становищі, рівних обов'язків, а також забезпечення рівності всіх перед законом і судом [7, с.9].

Таким чином, рівність в праві – це, передусім, концепція рівного становища фізичних та юридичних осіб перед законом та у своїх можливостях реалізовувати надані їм законодавством права та виконувати обов'язки, не зазнаючи при цьому утиску, дискримінації, обмежень. На нормативному рівні принципу рівності присвячено статті найвідомішого документу в галузі прав людини – Загальної декларації прав людини від 10.12.1948. Згідно із даним актом, всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації [8].

Положення Декларації знаходять закріплення та розширення у Конституції України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Згідно із статтями Основного закону усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мов-

ними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [9].

Забезпечення рівності, у тому числі на державній та правоохоронній службі, відбувається в аспекті роботи механізму запобігання дискримінації. Так, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 №5207-VI визначає, що дискримінація – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій законодавством, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб [10].

Рівності в роботі безпосередньо поліції також присвячено декілька положень відомчого Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII. Наприклад, нормативний акт декларує, що в діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [11].

Висновки

Таким чином, дослідження наукових підходів та законодавчих положень дали можливість сформулювати авторських підхід до змісту принципу рівності в контексті соціального захисту поліцейських. На наш погляд, дана основоположна засада містить вимоги щодо: по-перше, рівного доступу та користування працівників органів та підрозділів Національної поліції України всіма доступними їм соціальними правами; по-друге, заборони обмеження юридичних можливостей поліцейських при реалізації ними своїх суб'єктивних прав в сфері соціального захисту; по-третє, заборони будь-якої дискримінації в сфері соціального забезпечення за ознаками статі, віросповідання, кольору шкіри, посади, а також іншими суб'єктивними факторами; по-четверте, обов'язку держави забезпечити кожного працівника поліції необхідним рівнем турботи з огляду на ризики та небезпеку службової діяльності.

Література

1. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. 927 с.

2. Чепульченко Т.О. Рівність у праві: філософський вимір. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2015. Випуск 3/4 (27/28). С.124-128.

3. Коваль О.А. Принципи процесуального права та їх втілення в законодавчій регламентації діяльності міліції України: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2005. 198 с.

4. Патерило І.В. Право як ціннісна категорія: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Національна академія наук України Київський університет права. 2006. 209 с.

5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Х. : Право, 2008. 240 с.

6. Чехович Т.В. Сутність та зміст конституційного принципу рівності громадян

перед законом. Журнал східноєвропейського права. 2017. №42. С.37-45.

7. Полховська І. К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. К. Полховська ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2007. 20 с.

8. Загальна декларація прав людини: декларація, міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008. №.93. ст.3103.

9. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598.

10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: закон від 06.09.2012 №5207-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №32. Ст.412.

11. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.

SUMMARY

Through an analysis of Ukrainian legislation in the field of police activity, as well as scholarly legal sources, it is determined that equality in the context of the functioning of a law enforcement body and the social protection of its employees is expressed in the following requirements: first, equal access to and enjoyment by employees of bodies and units of the National Police of Ukraine of all social rights available to them; second, a prohibition on restricting the legal capacities of police officers in the exercise of their subjective rights in the field of social protection; third, a prohibition of any discrimination in the sphere of social security on the grounds of gender, religion, skin color, position, or other subjective factors; fourth, the obligation of the state to ensure that every police employee is provided with an adequate level of care in view of the risks and dangers inherent in official service.

Keywords: National Police of Ukraine, NPU, equality, social protection of police officers, social rights of police officers, principles of social protection.